

Alustus 22.5.2016

Juhani Päivänen

VIHTIJÄRVEN LUONTOSelvITYKSEN HERÄTTÄMIÄ AJATUKSIA

Tehtäväksianto

Kaarina Pullinen pyysi minua ulkopuolisena asiantuntijana ja luontoasioiden harrastajana tähän tilaisuuteen kertomaan, miten FCG:n laatimaa Vihtijärven luontoselvitystä (2.9.2014) tulisi lukea. Mitä raporttiin on dokumentoitu? Mistä tieto on peräisin? Ja miten tämä raportti voisi omalta osaltaan muodostaa pohjaa luontoreittien toteutukseen ja koostettavaksi aiottuun luontokohteiden tietopankkiin.

Luontoselvitys

Selvitykset on tehty luonnon ja maiseman nykytilasta. Konsultti katsoo selvityksen laaditun siten, että se on havainnollinen ja ymmärrettävä (päättäjille, maanomistajille, asukkaille ja muille osallisille). Konsultti siis olettaa, että kaltaistani esilukijaa ei tarvittaisi. Mutta ainahan asioita voidaan pohtia yhdessä.

Raportin vastuuhenkilö on biologi, FM Tiina Mäkelä.

Lähtötiedot

Keskeisin tietolähde on ollut ympäristöhallinnon OIVA -ympäristö- ja paikkatietopalvelu, 2014. Nytemmin vuoden 2016 alusta OIVA on suljettu ja avoin tieto löytyy osoitteista

www.syke.fi/avointie

www.syke.fi/avoindata

ja edelleen osoitteesta: metatieto.

Vapaan tiedon saatavuus on viime vuosina todella lisääntynyt. Parikymmentä vuotta sitten, 1990-luvulla valtion keskusvirastot (esim. Maanmittauslaitos) ja tutkimuslaitokset (esim. Geologian tutkimuskeskus ja Metsäntutkimuslaitos) pyrkivät rahastamaan verovaroin keräämällään tiedolla. Maanmittauslaitoksen tuolloinen pääjohtaja Jarmo Ratia kirjoitti HS:n arvostetulle Vieraskynä-palstalle otsikolla ”Tiedolla on hintansa”. (Vaikka hinta oli jo verovaroin maksettu.) Perusteena oli valtion maksuperusteasetus. Taisi olla valtionvarainministeri Iiro Viinasen aikaa. Nyt on vihdoin ymmärretty, että yhteisin varoin kerättyä raakatietoa edelleen jalostamalla (esim. yliopistollisissa opinnäytetöissä ja konsulttiraporteissa) voidaan saada innovaatioita ja yleistä hyvinvointia.

Tarkasteltavana oleva luontoselvitys pohjautuu valtaosin tähän yleiseen tietoaaineistoon.

Maastotyötä näyttää tehdyn vain kolmen päivän ajan kesällä 2014, ja lähinnä tässä kyläkeskuksen ympäristössä. Tekijät ovat raportissaan olleet rehellisen itsekriittisiä (ks. otsikko 3.6 Epävarmuudet): Maastotyöosuudella on ollut rajallinen kesto ja sillä on ollut läpileikkausluonne eli luonnontilan vuodenaikainen ja vuotuinen vaihtelu ei tule huomioonotetuksi. Metsäisillä laita-alueen kohteilla ei juurikaan ole käyty.

Raportin eräitä keskeisiä 'löydöksiä' ja "unohduksia"

Vihtijärven alue asemoidaan **Salpausselkien väliselle alueelle**. Ollaan Hiidenveteen laskevan Vihtihoen valuma-alueen latvoilla. Kuitenkaan ei nousta yhtä korkealle kuin esim. Moksissa, jossa Männistönlampi (126 m mpy) Männistönvuoren kyljessä on ensimmäinen makeanveden allas, joka Etelä-Suomessa kuroutui itsenäiseksi vesialtaaksi Baltian jääjärvestä.¹⁾

Rokokallio (156 m mpy) alueen lounaisnurkassa kuuluu luonnon- ja maisemansuojelun kannalta arvokkaisiin kallioalueisiin Uudellamaalla. Vaikka se on korkeampi kuin Konianvuori, ympäristön metsäisyys ehkäisee laajojen maisemakokonaisuuksien hahmottamista. Maanmittauslaitoksen puinen kolmiomittaustorni sijaitsi Rokokallion laella vielä 1960-luvulla. Tornista näköala oli laajempi. Rokokalliolla on merkittävä asema Geodeettisen laitoksen kolmiomittaustietokannan historiassa: ensimmäisen kolmion muodostaa Helsingin Kallionkirkko – Rokokallio – Kirkkonummen Falkberg.²⁾

Moksin (Niuhalta) ja Vihtijärven kylien rajalla Rokokallion pohjoispuolella sijaitsee Baltian jääjärven rantavyöhykkeellä (noin 140 m mpy) veden aikoinaan huuhtoma ja muotoilema **Munamäki**, jonka sileä kivimateriaali oli joko paljaana tai ohuen sammalkerroksen peitossa. Moksin ja Hiiskulan välinen lyhin kärrytieyhteys kulki aikoinaan Munamäen kautta. Munamäen muinaisranta on osin tuhoutunut, kun pienistä munanmuotoisista kivistä koostuvaa materiaalia on ajettu metsätienpohjien vahvikkeeksi.³⁾

Moksilaiset kutsuivat tuota polkutien reittiä Moksin Kylänpäästä kohti Salmisuota Hiiskulannummeiksi. Raportista ja sen kartoista havaitaan, että **Hiiskulannummi**-nimitystä käytetään myös Vihtijärvi – Haavisto -tien pohjoispuolen soraharjanteesta (jonka soravarat Rudus tai joku muu yrittäjä on jo lähes kuljettanut pois). Pohjoisempana, **Hiukkalammien** länsipuolella, sijaitsee kuivapohjaisia **suppia** tai **lukkoja**, jotka ovat muodostuneet moreeniin hautautuneen jäälohkareen sulettua. Mallikas suppa on Hiiskulan metsässä Likolammien luoteispuolella⁴⁾. Myös **Likolampi** (99 m mpy) on tällainen suppalampi, josta ei lähde maanpäällistä noroa tai ojaa. 'Liika vesi' ylittää valuntakynnyksen jossain läpäisevissä maakerroksissa, ja vedet pääsevät 'juottamaan' ympäristön soita, joilta ne vähitellen valuvat kohti Moksjärveä.⁵⁾

Pohjavesialueet on kuvattu hyvin (koska niiden esiintymisestä ja antoisuudesta on ollut helppo saada tietoa).

Järviselvityksestä löysin ennestään itselleni uutta tietoa: **Niemenjärvi** (jota itse olen oppinut kutsumaan Alimmaisjärveksi) laskee pääosin Lätinkoskea kohti Vihtijokea, mutta vähäisessä määrin vettä juoksee myös Pirtinojaa pitkin **Lapooseen** ja edelleen Lapoonjoessa kohti Vihtijokea. Mutta onko koko 2 km:n matka nimeltään Lätinkoski? Mistä Vihtijoki itse asiassa alkaa?

Petäysjärven luusuassa, veden lähtiessä kohti Ylimmäistä on jonkinlainen pohjapato (ennen kuin vedet alittavat Vihtijärvi–Loppi -tien). Pato on minua aina kiinnostanut; en löytänyt raportista lisätietoa.

Selvitysalueen **suot** ovat lähes kaikki ojitettu metsätalouden tarpeisiin. Rahkasoista on aikoinaan myös nostettu turvetta turvepehkon raaka-aineeksi (esim. Kuonassuo ja Salmisuo). Luonnontilaiset suot ovat pienialaisia lammenranta soita tai luhtia. Lettosoita ei näy esiintyvän. Raportissa ei esitetty yhtään kohdetta, jossa ojitettu suo olisi katsottu tarkoituksenmukaiseksi ennallistaa (luonnontilaisista) luonnon monimuotoisuuden lisäämiseksi. Olin tavallaan iloinen. Selitys: Ennallistamisesta puhutaan ehkä liikaakin! Metsänkasvatuskelvottomaksi todettu ojitettu suo

palautuu kyllä vähitellen takaisin luonnontilaista muistuttavaksi suoekosysteemiksi, mikäli oja ei kunnosteta. Aikaa voi toki kulua kymmeniä tai satoja vuosia, mutta luonnolla itsellään ei ole kiire.

Kulttuuriympäristöt ovat maatalouden rakennemuutoksessa yksipuolistuneet: Enää ei löydetty edustavia niittyjä, metsälaitumia tai laidunhaka-alueita! Metsälaidunnuksen jälkiä voi maastossa tavata ruostuvina piikkilankoina ja lahovikaisina kuusina.⁶⁾

Eläimistö- osio on kirjoitettu tyyliin *'voidaan olettaa edustavan'*. Tämä on ihan oikein, koska erillisiä selvityksiä raportin laadinnan yhteydessä ei tehty. Samasta syystä myös uhanalaisista lajeista kirjoitetaan passiivissa *'Selvitysalueella on havaittu...'*.

Arvokkaita luontokohteita on karttapohjalle numeroitu 48 kpl. Natura 2000-alueita ei Vihtijärvellä ole. Kohteet 1-5 ovat yleisessä tiedossa olevia avoimissa lähteissä esiteltyjä (esim. yksi luontotyypipäätöksellä suojeltu jalopuumetsikkö Nokkalanlahdessa, Rokokallio, Valkialammin ja Ylimmäisen kulmakunnan moreenmuodostumat sekä kivirakka Ylimmäisen pohjoisrinteellä). Kohteet 6–9 ovat dokumentoituja liito-oravakohteita. Loput karttanumeroidut kohteet (10–48) voivat olla mitä mielenkiintoisimpia, mutta raportissa ne on lueteltu väljinä ryhminä. Tarkat paikkaan sidotut kohdekuvaukset puuttuvat täysin. Niillä tuskin on edes käyty (ei tosin olisi edes ehdittykään kolmen maastopäivän aikana).

Karttapohjaisessa etsinnässä on löydetty ja kartalle numeroitu runsaimmin (14 kpl) purojen, norojen, lähteiden ja < 1 ha:n lampien välittömiä lähiympäristöjä. Osalla näistä voi olla metsälain 10 §:n kriteerit täyttäviä kohteita. Mutta niiden sijaintia ei kuitenkaan ole osoitettu. Kilometrikaupalla Vihtijoen, Lapoonjoen ja Lätinkosken vartta ei voi sellaisenaan olla metsälakikohde. Lakikohteen tulee olla pienialainen ja ympäristöstään selvästi erottuva.

Vähäpuustoisia kallioalueita esiintyy runsaasti (7 kpl). Luonnontilaisia tai luonnontilaisen kaltaisia korpia ja vähäpuustoisia soita on myös (8 kpl). Muita merkittäväksi arveltuja kohteita (6 kpl) on myös osoitettu kartalle, mm. vanhaa metsää, luonnontilaisen kaltaista metsä, isovarpurämettä ja geomorfologinen erikoisuus: Rönninlukkojen suppa-alue. Karttaan merkityt Lapoonjärven kosteikkokohteet 31 ja 32 puuttuvat raportin leipätekstistä.

Karttaan merkittyjen numeroiden pohjalta innostuin (*wau*: näin monta mielenkiintoista kohdetta), mutta raportin luettuani petyin (*voi*: näin vähän niistä kerrotaan tai ylipäätään tiedetään).

Miten eteenpäin?

Mistä voisi saada lisätietoa, ennen kuin paikalliset kohdeselvittäjät jalkautuvat maastoon?

Koska luontoselvityksen kohteet on raportissa kuvattu riittämättömästi, tulisi mielenkiintoisimmat kohteet selvittää maastossa ja arvioida voisiko, lähekkäin sijaitsevista kohteista muodostaa erilaisten luontotyyppien ryppäitä. Tällaista peruskehikkoa voisi sitten pyrkiä täydentämään, jotta mielekkäitä retkeilyreittejä muodostuisi.

Hiiskulan kartanon metsätaloussuunnitelmasta, mikäli maanomistaja antaisi sen kohdeselvittäjän käyttöön, olisi varmasti suuriarvoinen apu. Metsäkeskus on selvittänyt metsälain 10 §:n tarkoittamien erityisen tärkeiden elinympäristöjen esiintymiset (nk. METE-kartoitus) ja saattanut kohteet maanomistajien tietoon. Tiedot ovat luottamuksellisia. Tutkimus- ja selvityskäyttöön niitä voisi saada. Mutta jopa tämäkin saattaisi edellyttää maanomistajan lupaa. Opetus- tai retkeilykohteiden sijoittaminen yksityisen maanomistajan maalle edellyttää joka tapauksessa lupaa.

Jokamiehenoikeudella voidaan satunnaisesti käydä maastossa, mutta kohteen hyödyntäminen toistuvasti edellyttää maanomistan lupaa.

Luonnonsuojelulain 29 §:n mukaan rauhoitetut kohteet rajataan maastoon ELY-keskuksen toimesta ja suojelupäätös on julkinen, esim. Riuttarannan pähkinäpensaslehto Moksjärven rannalla. Mutta onko LSL 29 §:n kohteita Vihtijärvellä vain tuo yksi luontoselvityksen raportissa mainittu (Nokkalanlahti, kohde 1)? Hämmästyttävää!

Kannattaisi ehkä tutustua olemassa oleviin luonto-oppaisiin, joissa tiedot on kohdennettu tiettyihin maastokohtiin, mutta joissa tieto esitetään yleistettävissä olevassa muodossa (esim. Laine ym.2002, Silvan ym. 2008). Voitaisiko tällaisia aikaansaada myös Vihtijärvelle? Lajintuntemus on kasvupaikkaluokitusten edellytys. Hyviä – jopa liiankin kauniita – oppaita on julkaistu aivan viime aikoina. Perustakaa luontokirjahylly kylätaloon!

Nykynuoriso on vaarassa vieraantua luonnosta. Leirikoulutoimintaa tulee edistää. Se edellyttää sekä opasmateriaalia että maastokohteita.

Viitteet

Tekstissä esiintyvät yläindeksit viittaavat seuraavan julkaisun alla mainituille sivuille:

Päivänen, J. (2009) Matka Uudenmaan katolle – opas metsiin ja soille Vihdin Moksissa. Helsingin yliopiston metsäekologian laitoksen julkaisuja 40:

- 1) s. 9 – 11
- 2) s. 7 ja 86 – 89
- 3) s. 42 – 43
- 4) s. 15
- 5) s. 17, kartta ja s. 23 valokuva
- 6) s. 48

Muut lähteet

Laine, J., Komulainen, V-M., Laiho, R., Minkkinen, K., Rasinmäki, A., Sallantaus, T., Sarkkola, S., Silvan, N., Tolonen, K., Tuittila, E-S., Vasander, H. & Päivänen, J. 2002. Lakkasuo - opas suon ekosysteemiin. Helsingin yliopiston metsäekologian laitoksen julkaisuja 26. 120 s.

Silvan, N., Saarinen, M., Sarkkola, S., Päivänen, J. & Vasander, H. 2008. Siikaneva – Pirkanmaan laajin suoerämaa. Helsingin yliopiston metsäekologian laitoksen julkaisuja 37: 1–88.

Kirjoittaja

Juhani Päivänen on elinkautinen osa-aikavihtiläinen Taka-Moksin kulmakunnalta eli naapurikylästä (Niuhalala, Kourla, Pappila) Moksjärven rannalta. Ranta-Liukas on ensimmäinen Moksjärven rannalle rakennettu vapaa-ajan asunto (1938). Todellista yhteyttä Vihtijärveen Juhani on sikäli, että hän on kolmevuotiaana ollut sotaa paossa Hiiskulan kartanon bookhollarin (Lindfors, Hjalmar & Ingeborg) talossa. Ja lähin kauppaakin 1940–50 -luvulla oli J.E. Salo, johon Moksista pyöräiltiin.

Työuransa Juhani on tehnyt metsäntutkimuksen ja yliopisto-opetuksen parissa Helsingin yliopistossa, Metsäntutkimuslaitoksella ja Metsätehossa. Viimeksi ennen eläköitymistään hän oli parikymmentä vuotta suometsätieteen ja soiden ekologian professorina. Nyt hän toimii vapaana tietokirjailijana ja tietokirjakriitikkona.